

מצות משלוח מנות: מהותה וטעמה

אסתר ט: כב

כַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם הַיְהוּדִים מֵאוֹיְבֵיהֶם וְהַחֲדָשׁ אֲשֶׁר נִהְפָּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה וּמֵאֲבָל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשִׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמְשִׁלּוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְנֹנוֹת לְאֲבִיוֹנִים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרצה

ד) חייב לשלוח לחבירו שתי מנות בשר או של מיני אוכלים, שנאמר: ומשלוח מנות איש לרעהו (אסתר ט) שתי מנות לאיש אחד. וכל המרבה לשלוח לרעים משובח; ואם אין לו, מחליף עם חבירו, זה שולח לזה סעודתו, וזה שולח לזה סעודתו, כדי לקיים: ומשלוח מנות איש לרעהו. **הגה:** ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה (מדברי הרא"ש פ"ק דמגילה); ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם, או מוחל לו, יצא. ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות, כאיש; ואשה תשלח לאשה, ואיש לאיש; אבל לא בהפק, שלא יבא איש לשלוח לאלמנה ויבוא לידי ספק קידושין, אבל במתנות לאביונים אין לחוש.

תרומת הדשן חלק א (שו"ת) סימן קיא

שאלה: בני אדם השולחים לחביריהם בפורים חלוקים וסדינים וכה"ג, יוצאים ידי משלוח מנות או לא?

תשובה: יראה דאין יוצאים בהן דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא. כדמשמע בגמ' (פ"ק דמגילה ז): דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותיהו בהדדי, ונפקי בהכי משלוח מנות. אלמא דטעמא משום סעודה היא. ותו נראה דלא אשכחן בשום מקום דמיקרי מנות אלא מידי דמיכלי או דמשתי. וכן דקדק הרמב"ם בלשונו שכתב "וחייב לשלוח שתי מנות של בשר או שתי מיני תבשיל או שתי מיני דאוכלים" ונראה דשתייה בכלל אכילה. ובמתנות לאביונים כתב "מצות או מיני מאכלים" אלמא דגבי משלוח מנות סבר דווקא מידי דמיכלי.

מנות הלוי

"ותיקנו משלוח מנות איש לרעהו, כמו שהיה ענינם להקהל כאיש אחד ולעמוד על נפשם, כל אחד עם חבירו, היפך דברי איש צר ואיוב שאמר על ב"י "ישנו עם אחד מפוזר ופורד" שיש ביניהם פרוד לבבות"

מפיוט מי כמוך

"אכלו רעים שתו ושכרו וימי הפורים בשמחה שמרו
שמחתכם האביונים זכרו **ושלחו מנות לאין נכון לו** (נחמיה ח:י)"

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב

כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כפי אשר תמצא ידו, ושותה יין עד שישתכר וירדם בשכרות. וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר וכו'.

פרי חדש

ומ"ש בהגה או מחל לו יצא. לא ידעתי מניין לו זה

שו"ת חתם סופר חלק א (או"ח) סימן קצו

יפה כתב פרי חדש, דמנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני משלוח מנות היינו מרדכי ובית דינו אי הי לצורך המשלח או לצורך מי שנשלח לו.

והנה ראיתי בזה ב' טעמים, בתה"ד [סי' קי"א] כתב כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות, אולי לא יספיק לו סעודתו הרי חברו מסייעו עיי"ש, וי"ל אפילו אית לי טובא מ"מ תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו כבסוף מס' תענית [כו' ע"ב]. וא"כ כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אין במחילתו כלום אלא אפי' אית לי מ"מ לא ימחול משום שלא לבייש, אך בס' מנות הלוי כת' להרבות השלום והריעות, היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד, פי' במקום שראוי להיות עם א' הנם מפוזרים ומפורדים במחלוקת, לכן תקנו משלוח מנות, א"כ י"ל כיון ששלח והראה חבתו אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו, ויפה כתב פר"ח מנ"ל למהר"י ברי"ן ולרמ"א שכ' משמו להכריע בזה

שו"ת הלכות קטנות חלק ב סימן קסג

שאלה: השולח מעו' כסות וכלים בשביל מנות אם יוצא.

תשובה: אם יוכל למכרם מיד ולקנות לצורך סעודה מהני דתנן (נדרים ל"ב:) אין בין מודר הנאה מחבירו למודר הימנו מאכל וכו' ורב מארי שלח לרבה זנגבילא ופלפלי (מגילה ז'): דהנאה המביאה לידי מאכל כמאכל דמי (עי' באה"ט סי' תרצ"ד ס"ק ז):

באר היטב או"ח (שם) סק"ז

ומדברי בעל תרומת הדשן משמע קצת דלא יצא

חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ז:

"תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאדם אחד." כלומר לרעהו העשיר, "ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם. ר' יהודה נשיאה שדר ליה לרב הושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא". גרש"י ז"ל שלח לו קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות, ופירש דהכא מנות איכא, ול"ג הדר שלח ליה איהו, אבל בכולהו נוסחי גרסינן קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים. פי' שלא היתה יקרה התשורה בעיניו ואמר שאינה מתנה לאדם כמוהו ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו, הדר שלח ליה כלומר רבי יהודה נשיאה גופיה עגלא תליתאה ותלת גרבי יין שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, כלומר שזו התשורה הראויה לך.

בעל הלכות גדולות:

ועדיף יום פורים כיום שניתנה בו תורה

סמך לטעם מנות הלוי- ביצה ט"ז
"הנותן מתנה לחבירו וכו' הנותן פת לתינוק צריך להודיעו..."
עי' רש"י ד"ה צריך להודיע את אמו

שו"ת חתם סופר חלק א (או"ח) סימן קצו

שלום וכ"ט ושמחת פורים לה"ה ידידי ורב חביבי תלמידי הרבני המופלג מו"ה אליעזר נ"י ולחתנו
ה"ה הרב המופלא החרוץ ושנון מו"ה משה ליב נ"י:
לעשות רצונם חפצתי והנה היא לוטה פה, כי לא ידעתי מקום לשלוח לשם כי אין לי שם שום
מכיר, גם אדרעס /כתובת/ לא ידעתי, ע"כ מידכם יהיה זאת לכם וגם ה' יתן הטוב וארשינו יתנו
יבולה:

על דברי הפרי חדש א"ח סי' תרצ"ה שפקפק על הרמ"א שפסק בהגה"ה [ס"ד] שאם שלח מנות
לריעו ולא אבה לקבל כי מחל לו יצא ידי חובתו,
וכתב הפר"ח לא ידעתי מניין לו זה וכו' וא"כ יפה כתב פרי חדש מנ"ל לרמ"א דכוונת מתקני
משלוח מנות היינו מרדכי ובית דינו אי הי' לצורך המשלח או לצורך מי שנשלח לו.
והנה ראיתי בזה ב' טעמים, בתה"ד [סי' קי"א] כתב כדי שיהיה הרוחה לבעלי שמחות, אולי לא יספיק לו
סעודתו הרי חברו מסייעו עיי"ש, וי"ל אפילו אית לי טובא מ"מ תיקנו כך שלא לבייש מי שאין לו כסוף מס'
תענית [כ"ו ע"ב], וא"כ כשם שאם באמת אין לו די ספוקו אין במחילתו כלום אלא אפי' אית לי מ"מ לא ימחול
משום שלא לבייש,
אך בס' מנות הלוי כת' להרבות השלום והריעות, היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד, פי' במקום
שראו להיות עם א' הנם מפוזרים ומפורדים במחלוקת, לכן תקנו משלוח מנות,
א"כ י"ל כיון ששלח והראה חבתו אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו, ויפה כתב פר"ח
מנ"ל למהר"י ברי"ן ולרמ"א שכ' משמו להכריע בזה:

והנה עוד כתב רמ"א אשה חייבת בשלוח מנות כאיש, וגם ע"ז כתב פר"ח ומהריק"ש מנ"ל האי הא
כתיב איש אל רעהו ולא אשה.

בתשו' שבות יעקב [ח"א סי' מ"א] כתב כדאמרינן בקידושין [ל' ע"ב] איש אמו ואביו תיראו
כשהוא אומר תיראו הרי שניהם אמורים ומ"ט נאמר איש שהאיש סיפק בידו לעשות ולא האשה,
וא"כ הכי נמי הא כתיב קימו וקבלו לשון רבים אחד האיש וא' האשה, ולמה נאמר איש אל רעהו
שהאיש סיפק בידו. והנה מ"ש קימו וקבלו הוא לשון רבים לא נ"ל, דהאי איהודים קאי שכלל
היהודים קבלו לעשות אשר החלו ובכלל זה משלוח מנות איש ולאשה +נדצ"ל: ולא אשה+ אבל
לא היה צריך לזה דבלא"ה יפה כתב קרבן נתנאל דהשוה אשה לאיש במצות פורים שהן היו
באותו הנס ורק איש כתיב ולזה י"ל אשה אין סיפוק בידה לעשות. אך בס' ברכי יוסף [סי' תרצ"ה

אות ח' הקשה ע"ז דתוספות פ"ק דקידושין [כתבו] אע"ג דמן התורה מעשי ידיה לעצמה ושפיר סיפק בידה, מ"מ לא שכיחא אצל אביה אלא אצל בעלה, וזה לא שייך הכא גבי משלוח מנות ע"ש, ולכאורה קושיא גדולה היא. אלא י"ל מטעם אחר, כיון שמזונות אשה על בעלה מן התורה להרמב"ם [ה' אישות פי"ב ה"ב] ועיין רמב"ן פ' משפטים [כ"א - ט'], נמצא לפ"ז היא סמוכה על שולחן אחרים מסתמא ומשו"ה כתיב איש, אבל אם אינה סמוכה כגון אלמנה חייבת כנ"ל. אך זה תליא בספיקא דמג"א [שם ס"ק י"ב], ותליא בפירוש הש"ס [מגילה ז' ע"ב] דמיחלפי סעודת פורים אי טעמא משום דכל הסומך על שולחן אחרים פטור משלוח מנות, ונ"ל דתליא בהנ"ל, אי הטעם למלאות חסרון סעודתו של חברו, כיון שהוא עצמו סומך על שולחן אחרים פטור מזה, ואי טעמא משום אהבת רעים, גם הסומך על שולחן אחר חייב:

אלא לפ"ז סתר רמ"א עצמו, דמה שמחייב אשה ע"כ ס"ל הסומך על שולחן אחרים פטור דהטעם משום למלאות חסרון סעודתו של חברו, וא"כ איך פסק אם מחל לו פטור הא לזה הטעם לא מהני מחילה ונמצא מזכה שטרא לבי תרי:

ואחתום בברכת שמחת פורים כנפשם היפה ונפש אוהב נפשם:

פ"ב יום א' ז' אדר תקצ"א לפ"ק: משה"ק סופר מפפד"מ

שו"ת יהודה יעלה חלק א - או"ח סימן רז

וזה ימים נשאלתי מכבוד תלמידי הרב מו"ה משה ליב כ"ץ נ"י דיין דק"ק נ"ש אי יוצא י"ח מצות משלוח מנות ע"י עכו"ם אי המצוה הוא בשליחות כדדייק לישנא דקרא משלוח מנות אי נימא דעיקר קפידא הוא שחבירו יקבל המנות בכל צד וא"כ קשה קרא למה כתיב משלוח מנות הול"ל נתינת מנות וכו'.

ולענ"ד נראה דהנה לשון הש"ע /או"ח/ רס"י תרצ"ד חייב כל אדם ליתן לפחות ב' מתנות לב' עניים וכו' וסוף סי' תרצ"ה /או"ח/ חייב לשלוח לחבירו ב' מנות דייק כלישנא דקרא משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים.

ובאמת נ"ל פי' הקרא הכי תיבות משלוח מושך א"ע ואחר עמו. ר"ל משלוח מנות וכו'. ומשלוח מתנות וכו' ונקט קרא לשון משלוח לרבותא דאף על גב בכ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו קמ"ל קרא בזה אין קפידא שלוחו שוה ממש כמו ע"י עצמו א"נ עדיף נמי מצוה יותר בשלוחו לפי שתכלית כוונתם במצוה זו מקרב הלבבות לאהבת ריעים לכן יותר דרך כבוד הוא ע"י שלוחו. ודיבר הכתוב בהוה אורח ארעא אבל ודאי א"צ ביה דין שליחות דהא מעשים בכל יום חזינן

דמשלחין ע"י קטנים. וגם ע"י עכו"ם עבי"ד כנ"ל ונכון הוא. ועי' ס' החיים על א"ח להגאון מוהר"ש קלוגר נ"י בהל' מגילה /או"ח/ סי' תרצ"ה כתב וז"ל וכדומה שגם בשלוח מנות אין צריך לשליחות ולא דעת המקבל שיכוין לפטור את המשלח וכו' ע"ש ונהניתי שכוונתי לדעתו בזה ותל"מ.

שו"ת בנין ציון סימן מד

ב"ה אלטאנא, יום ג כ"ח מרחשון תרכ"ד לפ"ק.

הרמ"א בא"ח סי' תרצ"ה כתב השולח מנות לחבירו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא ובדרכי משה כתב כן בשם מהר"י ברין והפרי חדש כתב על זה תימא דזה מניין לו ובקרוב נתנאל תירץ שיצא לו ממה דאמרינן נדרים (דף ס"ג) האומר לחבירו קונם אם אין אתה בא ונוטל לבנך כור א' של חטין ושתי חביות של יין ה"ז יכול להפר נדרו שלא ע"פ חכם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי וכתב הרשב"א הטעם שאפילו הי' מקבל ממנו הי' יכול להחזיר לו והאי טעמא שייך גם במשלוח מנות עכ"ד

ולענ"ד קשה דא"כ גם במתנות לאביונים אם רצה ליתן לעני והוא אינו רוצה לקבל יצא ולמה כתב הרמ"א רק לענין משלוח מנות

כן גם כבר העיר בשו"ת חתם סופר א"ח סי' קצ"ו דתלוי זה בב' טעמים של משלוח מנות אם הטעם כמו שכתב המנות הלוי להראות חבה וריעות דלפ"ז י"ל דיצא בשלוח דהראה חבתו אבל לטעם שכתב התרומת הדשן דאולי לא יספיק לו סעודתו והוא מסייעו לא שייך זה

ולענ"ד טעם המהר"י ברין ורמ"א כמו שכתוב ומשלוח מנות ולא כתיב ונתון מנות כמו דכתיב ומתנות לאביונים דלשון נתינה שייך גבי מנות כדכתיב ונתן לפנינה וגו' מנות ולחנה יתן מנה אחת אפים מזה נראה דלא הקפיד הכתוב אלא על השילוח דהיינו שיוצא מן המשלח אבל מתנה לא אקרי רק מה שבא מיד הנותן ליד המקבל דרק אם בא לידו נקרא מתנה ולכן אם העני אינו רוצה לקבל לא יצא ידי מתנות לאביונים אפילו אם מועיל לענין נדר לומר הרי הוא כאלו התקבלתי כיון דלא קיים כאן מצות הכתוב ויכול לקיים בעני אחר אבל כאן דכתיב ומשלוח מנות דאין זה רק מצות שילוח משלח יצא.

ובהכי ניחא לי מה שנסתפקתי מי שמביא בעצמו מנות ונותן לחבירו אם יצא ידי ומשלוח מנות דאנן אמרינן שלוחו של אדם כמותו אבל אפכא לא מצאנו שיהא הוא כשלוחו וכיון דהכא כתיב ומשלוח מנות נימא דדוקא בעינן ע"י שליחות אבל על ידי נתינה לא ותמהתי שלא ראיתי לפוסקים שהעירו על זה אבל לפי מה שכתבתי י"ל כיון דב' טעמים דשילוח

מנות שכתבתי לעיל שייכים גם בנותן הוא בעצמו ליד חבירו לכן יוצא גם בנתינה ומה דכתיב לשון שליחות הוא להורות דבשלוח לבד יצא אפילו אין חבירו רוצה לקבל ולכן לא הזכירו הפוסקים איסור נתינה ומכ"מ אולי לכתחלה טוב יותר לשלוח המנות ע"י אחר כנלענ"ד הקטן יעקב.